

Diana Rokita-Poskart

Politechnika Opolska

MIESZKAŃCY OPOŁA NA POLSKIM I ZAGRANICZNYM RYNKU PRACY – WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Wprowadzenie

W obliczu niemal codziennie pojawiających się informacji o szerzącym się w Europie kryzysie gospodarczym coraz częściej przedmiotem debaty publicznej staje się pogarszająca się sytuacja na polskim rynku pracy. Zainteresowaniem opinii publicznej cieszy się również międzynarodowa ruchliwość społeczeństwa, która bez wątpienia także determinuje sytuację gospodarczą kraju. Obie te kwestie, zarówno sytuacja na polskim rynku pracy, jak i procesy migracyjne, oraz ich zróżnicowania regionalne już od dłuższego czasu są również przedmiotem zainteresowania środowisk reprezentujących różne dyscypliny naukowe i ośrodki badawcze. Dotyczy to również specyficznego w skali kraju województwa opolskiego, gdzie na sytuację na rynku pracy w nieco większym stopniu aniżeli w pozostałych województwach wpływają wyjazdy zarobkowe. Wokół tego zagadnienia już od dłuższego czasu koncentruje się uwaga znacznej części badaczy¹ na Śląsku Opolskim, co w głównej mierze wynika z uwarunkowań historycznych determinujących specyfikę regionu.

Prowadzone na obszarach wiejskich województwa opolskiego badania w sposób kompleksowy ustaliły sytuację zarówno w zakresie zatrudnienia w kraju, jak i za granicą mieszkańców znacznej liczby niewielkich miejscowo-

¹ R. Jończy: *Migracje zagraniczne z obszarów wiejskich województwa opolskiego po akcesji polski do Unii Europejskiej. Wybrane aspekty ekonomiczne i demograficzne*. Politechnika Opolska, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław-Opole 2010; R. Rauziński, K. Heffner: *Region migracyjny (wybrane aspekty demograficzne, społeczne i gospodarcze na przykładzie Śląska Opolskiego)*. Politechnika Opolska, Opole 2003; A. Zagórska: *Rynek pracy województwa opolskiego*. W: *Kapitał ludzki na Śląsku Opolskim. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*. Red. A. Zagórska. Politechnika Opolska, Opole 2010.

ści². Dotychczas nie prowadzono jednak szczegółowych badań dotyczących zatrudnienia oraz pozostawania bez pracy mieszkańców w większych miejscowościach wiejskich oraz miastach regionu. Z tego względu zdecydowano się przeprowadzić badania pilotażowe w stolicy województwa opolskiego – w Opolu, ustalające podstawowe informacje zarówno o zatrudnieniu w kraju, za granicą, jak i o niepracujących mieszkańcach miastach. W związku z tym, że niemożliwe byłoby dotarcie do wszystkich mieszkańców Opola, badaniami zdecydowano się objąć rodziców uczniów 6 z 18 szkół podstawowych zlokalizowanych w mieście, położonych w różnych dzielnicach Opola. Były nimi Publiczna Szkoła Podstawowa nr 1, Publiczna Szkoła Podstawowa nr 5, Publiczna Szkoła Podstawowa nr 16, Publiczna Szkoła Podstawowa nr 20, Publiczna Szkoła Podstawowa nr 21 oraz Publiczna Szkoła Podstawowa nr 24. W każdej objętej badaniem szkole podstawowej nawiązano współpracę z wychowawcami poszczególnych klas, często bowiem posiadają oni precyzyjną wiedzę gdzie i czy w ogóle rodzice uczniów podejmują zatrudnienie. Korzystając z tych informacji, wśród wychowawców klas przeprowadzono badania kwestionariuszowe pozwalające ustalić, czy i w jakiej formie rodzice uczniów podejmują zatrudnienie. W tym celu każdego rodzica ucznia, a jeżeli dziecko nie posiada rodziców każdego opiekuna prawnego zamieszkałego na terenie Opola przyporządkowano do jednej z grup. W PSP nr 16, pierwszej badanej szkole, wyróżniono trzy formy zatrudnienia: pracujących w Polsce, pracujących stale za granicą, pracujących okresowo za granicą oraz jedną grupę, do której kwalifikowano osoby niepracujące. Jednak w trakcie badań okazało, że część rodziców jest zatrudniona stale lub okresowo w Polsce oraz sezonowo dorabia za granicą. Z tego względu w kwestionariuszu badawczym dodano jeszcze jedną kategorię – pracujących w Polsce i okresowo za granicą. We wszystkich szkołach wykorzystano już kwestionariusz, w którym wyróżniono pięć grup:

- pracujących w Polsce,
- pracujących w Polsce oraz okresowo za granicą,
- pracujących stale za granicą,
- pracujących okresowo za granicą,
- niepracujących.

Badaniami przeprowadzonymi na terenie miasta wiosną 2012 roku objęto grupę 3596 rodziców uczniów szkół podstawowych Opola, uzyskując szczegółowe informacje o formach ich zatrudnienia, jak również o niepracujących. Można sądzić, że w ten sposób uzyskano informacje o osobach zamieszkałych na terenie miasta wojewódzkiego będących generalnie w wieku 27-45 lat, posiadających potomstwo.

² R. Jończy, D. Rokita-Poskart: *Migracje zagraniczne i zatrudnienie na obszarach wiejskich województwa opolskiego w kontekście światowego spowolnienia gospodarczego. Stan i tendencje*. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole 2009.

Za główny cel tego opracowania uznano ustalenie oraz analizę sytuacji w zakresie zatrudnienia w Polsce i za granicą oraz pozostawania bez pracy badanej grupy mieszkańców Opola, koncentrując się na różnicach pomiędzy badaną grupą kobiet i mężczyzn oraz na zróżnicowaniach w zatrudnieniu i niepodjęciu pracy wynikających z lokalizacji szkół w różnych dzielnicach Opola.

Za punkt wyjścia w artykule przyjęto prezentację wyników badań dotyczących całej badanej populacji. W dalszej kolejności przedstawiono różnice w aktywności zawodowej pomiędzy objętymi badaniami kobietami i mężczyznami oraz zróżnicowania w aktywności zawodowej w Polsce i za granicą oraz pozostawianiu bez pracy występujące wśród rodziców uczniów w poszczególnych szkołach podstawowych.

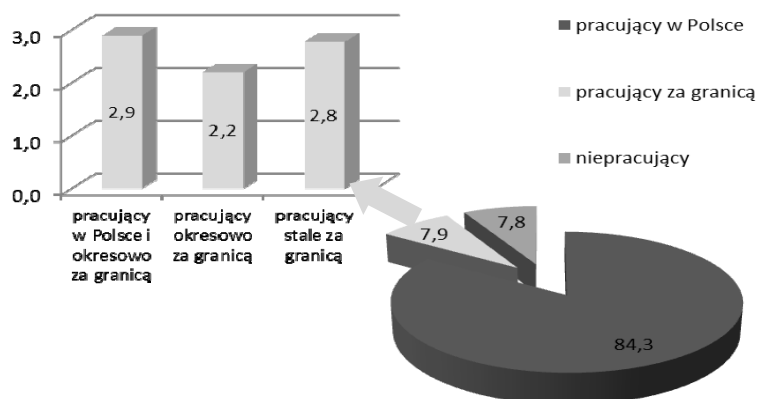
1. Sytuacja dotycząca zatrudnienia w kraju, zatrudnienia za granicą oraz pozostawania bez pracy badanych mieszkańców Opola

Badaniami pilotażowymi dotyczącymi zatrudnienia w kraju i za granicą oraz pozostawania bez pracy objęto grupę 3596 osób, w tym 1930 kobiet oraz 1766 mężczyzn będących rodzicami lub opiekunami prawnymi uczniów sześciu szkół podstawowych zlokalizowanych w Opolu.

Uzyskane w toku badań informacje o zatrudnieniu w kraju, za granicą oraz pozostawianiu bez pracy w całej badanej grupie osób zaprezentowano na wykresie 1.

Wykres 1

Udziały pracujących w Polsce, za granicą oraz niepracujących rodziców uczniów szkół podstawowych (w %)

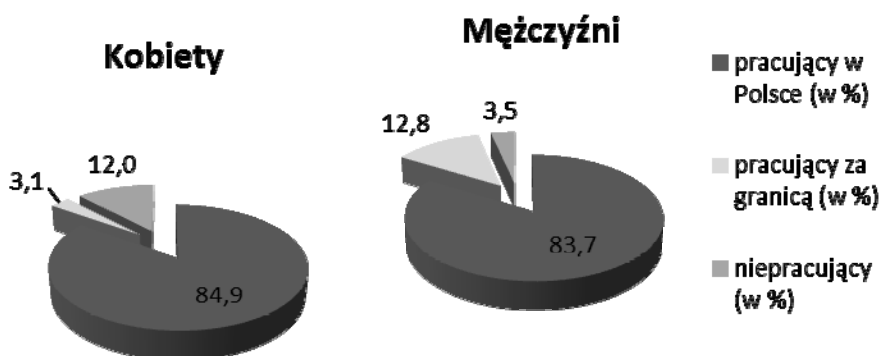
Źródło: Opracowano na podstawie wyników badań.

Z danych zaprezentowanych na wykresie 1 wynika, że zdecydowana większość, bo 84,3% badanych rodziców uczniów szkół podstawowych w badanym okresie podejmowała pracę w Polsce, 7,9% podejmowała zatrudnienie za granicą, a 7,8% w ogóle nie podejmowała zatrudnienia. Analiza uzyskanych w toku badań danych dostarcza również informacji, że wśród osób podejmujących zatrudnienie za granicą największą część stanowiły osoby, które pracując w Polsce stale bądź okresowo dorabiali za granicą – udział takich osób w całej grupie wynosił 2,9%. Nieco mniejszy udział stanowiły osoby pracujące stale za granicą (2,8%), a najmniejszy stanowiły osoby pracujące za granicą okresowo (2,2%).

Wyniki badań dowiodły, że inaczej kształtowała się sytuacja pod względem zatrudnienia oraz pozostawania bez pracy w badanej grupie kobiet, a nieco inaczej w badanej grupie mężczyzn (wykres 2).

Wykres 2

Udziały pracujących w Polsce i za granicą oraz niepracujących rodziców uczniów szkół podstawowych z podziałem na płeć

Źródło: Ibid.

Zaprezentowane na wykresie 2 wyniki badań jednoznacznie wskazują, że wśród mężczyzn wystąpił dużo wyższy udział pracujących aniżeli wśród kobiet. Porównując udziały pracujących w Polsce i pracujących za granicą okazuje się, że wskaźnik zatrudnienia w badanej grupie mężczyzn wyniósł 96,5%. Wśród kobiet natomiast wskaźnik ten był już dużo mniejszy i wyniósł 88%. Wyniki badań zatem potwierdzają ogólną tendencję wyrażającą się w mniejszej aktywności zawodowej kobiet aniżeli mężczyzn.

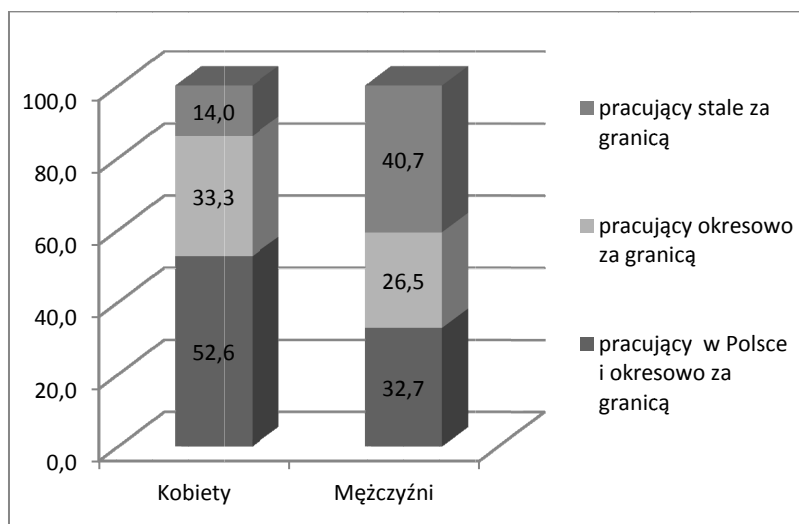
Okazało się również, że zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn odnotowano podobny udział pracujących w Polsce – jednak wśród kobiet udział ten był nieco wyższy i wynosił 84,9%, podczas gdy wśród mężczyzn udział pracujących w Polsce wyniósł 83,7%. Wyniki badań dowiodły jednak, że wśród mężczyzn wystąpił znacznie wyższy niż w przypadku kobiet udział podejmujących zatrudnienie za granicą. Świadczą o tym dane informujące o skali emigracji zarobkowej – wśród mężczyzn odnotowano ponad czterokrotnie wyższą skalę emigracji zarobkowej aniżeli wśród kobiet, co świadczy o wciąż dużym udziale mężczyzn w emigracji zarobkowej. Ponadto, wydaje się, że wyniki badań potwierdziły istniejące wciąż przekonanie, że to na mężczyznach z reguły spoczywa obowiązek utrzymania rodziny, a na kobietach obowiązek prowadzenia domu oraz opieki nad dziećmi. W związku z tym kobiety rzadziej decydują się na wyjazdy zarobkowe, a mężczyźni częściej pracują za granicą, nie tylko dlatego, że mają problemy ze znalezieniem pracy w Polsce, ale również z powodu dużo wyższych wynagrodzeń uzyskiwanych dzięki wykonywaniu pracy w wysoko rozwiniętych krajach Europy Zachodniej.

Wyniki badań wskazały na jeszcze jedno zróżnicowanie pomiędzy kobietami i mężczyznami – na znaczne różnice w udziałach niepracujących. Świadczą o tym dane o wysokim udziale niepracujących kobiet, który wyniósł 12%, podczas gdy udział mężczyzn niepodjęających pracy wyniósł jedynie 3,5%. O nasileniu zjawiska pozostawania bez pracy części kobiet decydują zapewne podobne powody, dla których rzadziej kobiety uczestniczą w emigracji zarobkowej – to częściej one opiekują się domem i z tego względu decydują się na niepodjęcie zatrudnienia. W tej grupie z pewnością znalazły się również takie kobiety, które pracy poszukują, lecz nie mogą znaleźć zatrudnienia na rynku pracy.

Warto również przeanalizować aktywność zawodową wyłącznie na zagranicznym rynku pracy badanych mieszkańców Opola z podziałem na płeć (wykres 3). Wyniki badań wskazują, że kobiety z reguły podejmują zatrudnienie za granicą w innej formie aniżeli mężczyźni. Okazuje się, że co druga pracująca za granicą kobieta podejmowała przede wszystkim zatrudnienie w Polsce, a za granicą pracowała okresowo, natomiast co trzecia podejmująca pracę za granicą kobieta pracowała tam tylko sezonowo. Udział pracujących stale za granicą kobiet w ogólnej grupie pracujących za granicą kobiet wyniósł jedynie 14%.

Wykres 3

Udziały pracujących za granicą w różnych formach kobiet i mężczyzn

Źródło: Ibid.

W przypadku mężczyzn, formy zatrudnienia za granicą przedstawiają się już w nieco inny sposób. W tej grupie największa część podejmowała za granicą zatrudnienie stałe (40,7%), a nieco mniejsza łączyła pracę w Polsce z zarobkowaniem za granicą okresowo (32,7%). Najmniejsza część pracujących za granicą mężczyzn pracowała tam okresowo (26,5%).

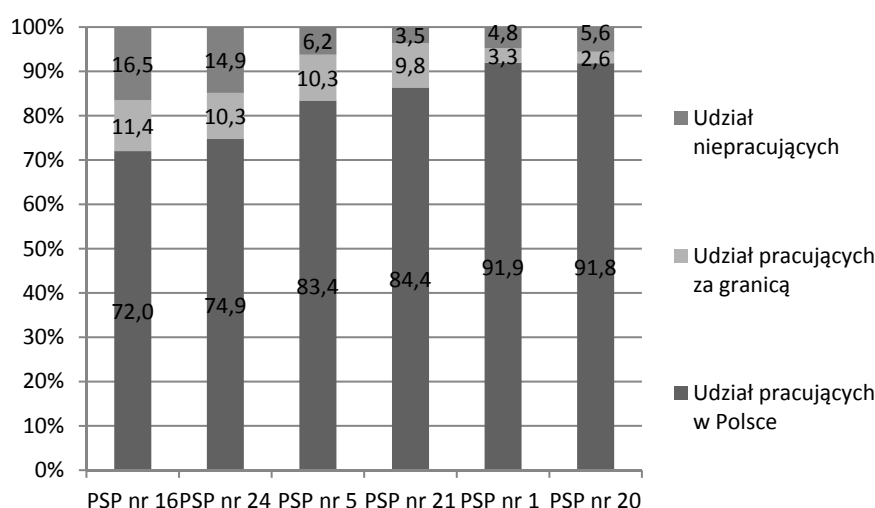
Wyniki badań ukazały, że znaczne zróżnicowania w sytuacji na rynku pracy występują nie tylko pomiędzy badanymi kobietami i mężczyznami, ale również pomiędzy rodzicami uczniów z różnych szkół, które zostały objęte badaniami (wykres 4). Odnotowano, że w badanych szkołach zlokalizowanych w poszczególnych dzielnicach Opola występują różnice dotyczące udziałów zatrudnionych w Polsce, udziałów zatrudnionych za granicą oraz udziałów niepracujących rodziców uczniów. Zaprezentowane na wykresie 4 wyniki badań pozwalają na wyciągnięcie pewnych wniosków.

Po pierwsze, wśród badanych szkół wyróżniają się dwie szkoły – PSP nr 16 oraz PSP nr 24. Obie szkoły zlokalizowane są na obrzeżach miasta, w dzielnicach Nowa Wieś Królewska oraz Groszowice, gdzie znaczna część mieszkańców posiada podwójne obywatelstwo – polskie i niemieckie. W obu tych szkołach odnotowano najniższy udział pracujących w Polsce rodziców uczniów, a największą skalę emigracji zarobkowej oraz jednocześnie najwyższy udział niepracujących. Taka sytuacja wynika z podwójnego obywatelstwa znacznej

części mieszkańców dzielnicy, gdyż w tej grupie z reguły występują tradycje migracyjne. Wśród rodziców uczniów obu szkół pojawia się znaczna grupa niepracujących, zwłaszcza kobiet, ponieważ praca za granicą mężczyzn generalnie prowadzi do wzmocnienia postaw bierności zawodowej współmałżonka. Kobiety z jednej strony nie decydują się na podjęcie pracy w związku z relatywnie wyższymi dochodami osiąganymi za granicą przez swoich mężów, z drugiej zaś dlatego, by opiekować się dziećmi i domem, skoro ich mężowie przebywają za granicą stale. Ponadto, w przypadku PSP nr 16 najwyższy udział niepracujących rodziców uczniów wynika ze specyfiki dzielnicy, w której zlokalizowana jest szkoła – zamieszkiwana jest ona także przez osoby, u których częściej niż w innych dzielnicach występują problemy bezrobocia i alkoholizmu. Część z rodziców uczniów podejmujących naukę w tej szkole nie podejmuje pracy, upatrując w opiece społecznej oraz w świadczeniach socjalnych dla rodzin sposobu na życie.

Wykres 4

Udziały zatrudnionych w Polsce, zatrudnionych za granicą oraz pozostających bez pracy rodziców uczniów poszczególnych szkół podstawowych

Źródło: Ibid.

Po drugie, spośród badanych szkół wyróżniają się również jeszcze dwie inne – PSP nr 1 oraz PSP nr 20, w których ponad 90% rodziców uczniów podejmuje zatrudnienie w Polsce, bardzo niewielka część podejmuje zatrudnienie za granicą i niewielka część pozostaje bez pracy. W przypadku PSP nr 1 zlokalizowanej w centrum Opola, taką sytuację tłumaczyć można faktem, że znaczna

część rodziców uczniów mieszka poza rejonem, a dzieci podejmują w niej naukę w związku z panującą w środowisku rodziców dobrą opinią o poziomie nauczania. Duża część rodziców uczniów tej szkoły prowadzi własną działalność gospodarczą albo pracuje w centrum miasta i w związku z tym zdecydowała się posłać dzieci do tej właśnie szkoły. Z kolei w przypadku PSP nr 20 zlokalizowanej na obrzeżach miasta w prestiżowej dzielnicy Opola, duży udział pracujących w Polsce związany jest z faktem, że rodzice uczniów bardzo często prowadzą dochodową działalność gospodarczą lub podejmują zatrudnienie bądź w samym Opolu, bądź w jego okolicach.

Po trzecie, w grupie badanych szkół znalazły się jeszcze dwie szkoły – PSP nr 5 oraz PSP nr 21. W obu tych szkołach odnotowano podobny do przeciętnej dla całej badanej populacji udział podejmujących pracę w Polsce (ok. 85%) oraz ponadprzeciętny udział pracujących za granicą – ok. 10%. W tym przypadku jednak wysoki poziom emigracji zarobkowej nie wynika z faktu posiadania przez rodziców uczniów podwójnego obywatelstwa. Można wnioskować, że taka skala migracji zarobkowej rodziców uczniów szkół podstawowych, jaka występuje w tej grupie, ma miejsce również w przeciętnym opolskim gospodarstwie domowym.

Podsumowanie

Z zebranego w toku badań materiału empirycznego wynika, że największa część badanych podejmuje pracę w Polsce (84,3%) – w przypadku badanej grupy była to albo praca najemna, albo prowadzenie własnej działalności gospodarczej, bardzo niewielka część trudniła się prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

W badanej grupie znalazły się również osoby, które pracowały za granicą (7,9%) bądź stale, bądź okresowo oraz takie, które łączyły pracę w Polsce z pracą okresową za granicą. Wśród badanych były również takie osoby, które w ogóle nie podejmowały zatrudnienia (7,8%).

Wyniki badań ukazały, że wystąpiły zróżnicowania w udziałach wyodrębnionych form zatrudnienia oraz w udziałach niepracujących zarówno pod względem płci, jak i miejsca lokalizacji szkoły w różnych dzielnicach Opola.

Po pierwsze, odnotowano, że o ile udziały pracujących w Polsce kobiet i mężczyzn nie różnią się znacząco (ok. 84-85%), to znaczne różnice występują w przypadku zarówno pracujących za granicą, jak i niepracujących. Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że w badanej grupie mężczyzn wystąpił ponad czterokrotnie wyższy udział pracujących za granicą aniżeli w badanej grupie kobiet. Okazało się również, że jeżeli mężczyźni pracowali za granicą, to z reguły

pracowali tam stale, a nieco mniejsza część pracujących za granicą mężczyzn pracowała tam sezonowo. W przypadku kobiet, o ile już podejmowały pracę za granicą, to najczęściej łączyły pracę w Polsce z pracą okresową za granicą. Mniejsza część z nich pracowała jedynie okresowo za granicą, a najmniejsza pracowała za granicą stale. Wyniki badań wskazały również, że wśród kobiet wystąpił znacznie wyższy odsetek niepodjemujących jakiegokolwiek zatrudnienia – wśród kobiet nie pracowało 12%, a w przypadku mężczyzn zaledwie 3,5%.

Wyniki badań potwierdziły zatem utrwalony, zwłaszcza na Opolszczyźnie, model emigracji polegający na tym, że mężczyźni pracując za granicą i uzyskując tam relatywnie wyższe wynagrodzenia aniżeli w Polsce umożliwiają tym samym swoim żonom lub partnerkom pozostawanie bez pracy oraz opiekę nad domem i dziećmi. Niepodjemowanie zatrudnienia przez kobiety w przypadku, gdy ich mąż lub partner pracuje stale za granicą to w pewnym sensie również konieczność, gdyż skoro jedno z rodziców jest w zasadzie nieobecne, drugiemu trudno jest pogodzić pracę zawodową z obowiązkami związanymi z prowadzeniem domu i opieką na dziećmi.

Po drugie, wyniki badań wykazały także na jeszcze inną poza płcią determinantę zróżnicowań w udziałach pracujących w Polsce czy za granicą oraz w udziale niepracujących rodziców uczniów badanych szkół podstawowych. Okazuje się, że w zależności od miejsca lokalizacji szkoły, a poniekąd również w zależności od zamieszkiwania rodziców uczniów szkół podstawowych, różne były udziały form zatrudnienia oraz niepracujących rodziców.

W dwóch szkołach zlokalizowanych w dzielnicach peryferyjnych zamieszkałych przez znaczną część ludności posiadającej niemieckie pochodzenie najniższy był udział pracujących w Polsce, a najwyższy udział niepracujących. Ten znaczny udział niepracujących, zwłaszcza kobiet (ok. 24%) w obu szkołach, wynikał ze emigracji mężczyzn (ok. 16%), a w przypadku PSP nr 16 wynikał ponadto z zamieszkiwania w dzielnicy, w której zlokalizowana jest szkoła, przez znaczny odsetek rodzin patologicznych, których członkowie z założenia nie podejmują pracy, licząc na pomoc państwa.

W dwóch innych szkołach – PSP nr 5 oraz 21 wystąpił podobny udział pracujących w Polsce rodziców, jak w całej badanej populacji. W przypadku tych szkół odnotowano jednocześnie nieco wyższy udział pracujących za granicą, ale i niższy udział niepracujących od przeciętnej charakteryzującej całą badaną populację.

Jeszcze inne udziały zatrudnionych w Polsce, za granicą i niepracujących rodziców uczniów odnotowano w dwóch szkołach – PSP nr 1 oraz 20 – albo charakteryzującej się wysokim poziomem nauczania, albo położonej w prestiżowej dzielnicy Opola. W ich przypadku ponad 90% rodziców podejmowało pracę w Polsce, mała część nie pracowała, a jeszcze mniejsza podejmowała pracę za granicą.

Badania pozwoliły również na sformułowanie wniosku związanego z metodologią przeprowadzanych badań. Wynika z nich, że w szkołach małych, gdzie klasy liczą nie więcej niż 20 uczniów, nauczyciele dysponują bardzo dobrą wiedzą o sytuacji rodzinnej i bytowej rodziców swoich wychowanków, m.in. o ich zatrudnieniu czy o niepodejmowaniu pracy przez rodziców. Natomiast w szkołach większych, gdzie często klasy przekraczają liczbę 20 uczniów, nauczyciele nie mają już tak precyzyjnej wiedzy o rodzicach swoich podopiecznych.

INHABITANTS OF OPOLE ON POLISH AND FOREIGN LABOUR MARKET – THE RESULTS OF EMPIRICAL STUDIES

Summary

The situation on European, national and local labour market is still awaken public opinion and scientist interest. Therefore more and more often research which are designed to determine the activity of employment and unemployment of different groups of society is undertaken. Thus, the paper presents the results of one such study conducted in the capital of the Opole Voivodeship – Opole, which aim was to determine an employment in Poland, an employment abroad and unemployment of Opole citizens. Presented in this paper studies provide information not only about the share of employment in Poland, but also about the scale of emigration, including the people working abroad continuously and periodically. The results also showed the diversity of the employment in the country and abroad, and of unemployment between the examined group of the men and women and between residing in different districts of Opole as well.